

Dnr: S2021/00866

Socialdepartementet

God och nära vård – Rätt stöd till psykisk hälsa (SOU 2021:6)

Remissvar från Pensionärernas riksorganisation

Pensionärernas Riksorganisation (PRO) har getts möjlighet att avge yttrande över rubricerat betänkande.

Sammanfattning:

PRO välkomnar utredningens förslag och tackar utredningen för ett förtjänstfullt arbete. PRO tillstyrker utredningens förslag.

Utredningens förslag och bedömningar vad gäller stöd och behov för att stärka äldres psykiska hälsa ligger väl i linje med PRO:s uppfattning. Vi hyser förhoppningar om att förslagen och avvägningarna tas väl om hand och, tillsammans med övriga pågående och avslutade utredningar om vård och omsorg om äldre, leder till nödvändiga förbättringar för äldres liv och hälsa.

PRO delar bedömningen att om primärvården ska vara navet i hälso- och sjukvården, och att den måste ges förutsättningar att vara det för hela människan, såväl för dess fysiska som psykiska hälsa.

Utgå ifrån äldres individuella behov

PRO vill uppmärksamma att äldre över 65 år har mycket olika behov av hälso- och sjukvårdsinsatser. Åldern är inte alltid avgörande, men flertalet av de äldre personer som nyligen har gått i pension lever i dag ett aktivt liv och är relativt friska. Samtidigt finns en stor grupp på cirka 300 000 personer sköra äldre som har ett omfattande sjuk- eller omsorgsbehov.

Utredningen beskriver på ett förtjänstfullt sätt en aktuell lägesbild för äldre kopplat till psykisk ohälsa.

Personalen är nyckelresurs – rätt kompetens måste till

PRO delar uppfattningen att det är viktigt att personal som har regelbundna kontakter med äldre personer med vårdbehov kan identifiera psykisk ohälsa hos äldre. Detta för att kunna tillförsäkra en god och säker vård och omsorg. En grundläggande förutsättning för att

uppmärksamma och förebygga psykisk ohälsa är utbildad personal, varför kompetenshöjande åtgärder inom yrkesgrupper som möter äldre måste prioriteras, och personalkontinuiteten måste förbättras. Det kan rädda liv.

För att göra äldrepsykiatrin mer tillgänglig för dem som drabbas behöver psykiatrisk kompetens med kunskap om äldre knytas till vårdcentraler och till de äldrevårdsteam som byggs upp för att samordna vården och omsorgen av äldre med sammansatta behov.

PRO vill betona att alla äldre ska ha tillgång till hälso- och sjukvård i sin närhet, inom primärvården eller motsvarande, som har kompetens inom geriatrik, gerontologi, demenssjukdomar och äldrepsykiatri.

Det är nödvändigt att skyndsamt komma med förslag för att stärka såväl primärvårdens kompetens för att möta äldres vårdbehov som samverkan mellan olika huvudmän.

Betänkandets rubrik: 5.1 Det ska synliggöras i lag att primärvården svarar för hälso- och sjukvård avseende både fysisk och psykisk ohälsa

Utredningens förslag: Det ska synliggöras i primärvårdens grunduppdrag att primärvården svarar för hälso- och sjukvård avseende både fysisk och psykisk ohälsa. 13 a kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) (HSL) om primärvårdens grunduppdrag ska avseende första punkten formuleras så att inom ramen för verksamhet som utgör primärvård ska regioner och kommuner särskilt tillhandahålla de hälso- och sjukvårdstjänster som krävs för att tillgodose vanligt förekommande fysiska och psykiska vårdbehov.

PRO tillstyrker förslaget och ser positivt på att primärvårdens grunduppdrag att omfatta såväl psykiska som fysiska vårdbehov förtydligas i HSL.

Att må dåligt är inte en del i ett naturligt åldrande

Många äldre med psykiatrisk problematik, särskilt med depressioner och ångestsjukdomar, vårdas inom primärvården. År 2019 stod primärvården för merparten av all förskrivning av psykofarmaka till äldre, i synnerhet till de allra äldsta. Tyvärr finns en uppfattning att psykisk ohälsa hör till det naturliga åldrandet. Det gör det inte. Men faktum är att riskfaktorer för att drabbas av psykisk ohälsa ökar med stigande ålder. Det kan till exempel vara faktorer som förlust av närstående, försämrat socialt nätverk, störda sinnesfunktioner, försämrad funktionsförmåga och kroppslig ohälsa. Att inte upptäcka psykisk ohälsa hos äldre i tid medför onödigt lidande, inte bara för de äldre som drabbas, utan även för deras närstående. Den psykiska ohälsan kan även leda till försämrad fysisk hälsa. Det finns många vinster med att upptäcka och behandla psykisk ohälsa och det finns hjälp att få, men det finns också mer att göra för att upptäcka och behandla ohälsa i tid.

För att nå en god, jämlik och jämställd hälsa i hela befolkningen behöver primärvårdens uppdrag att arbeta med psykisk hälsa stärkas. Det är inte alltid lätt att upptäcka psykisk ohälsa hos äldre, men det är viktigt att göra det i tid. Tidig upptäckt och rätt behandling kan bespara mycket onödigt lidande för både den drabbade och dess närstående. Och

prognoserna är goda. Det behöver dock finnas specialister på vårdcentralerna, så att den drabbade får rätt diagnos och behandling.

PRO vill betona att det främjande och förebyggande arbetet i alla sektorer och på alla samhällsnivåer är viktigt för att motverka psykisk ohälsa. Med fördel bör kommunala och regionala pensionärsråd ges stort utrymme att vara rådgivande i alla frågor rörande vård och omsorg om äldre.

Orimliga skillnader mellan åldersgrupper

I senaste rapporten från Socialstyrelsen – Vård och omsorg för äldre (2021) – framkommer att förekomsten av psykisk sjukdom bland äldre är minst lika hög som i den övriga befolkningen. Därför borde äldre återfinnas inom den specialiserade psykiatrin i minst samma utsträckning som yngre. Socialstyrelsens analyser visar dock att det sker en gradvis minskning av andelen personer 65 år och äldre som vårdats för psykisk sjukdom inom den specialiserade öppen- eller slutenvården i takt med en ökande ålder. När personer i gruppen 85 år och äldre vårdades för psykisk sjukdom skedde det i drygt 40 procent av fallen vid en psykiatrisk klinik.

I utredningens betänkande framträder en liknande problembild. Psykisk ohälsa är vanligare hos ekonomiskt utsatta och äldre är hårt drabbade av psykisk ohälsa. Ofrivillig ensamhet är en bidragande orsak. Fler kvinnor än män är drabbade, men när det gäller suicidtalerna så är män över 85 år särskilt drabbade.

Läkemedel används i stor omfattning för äldre patienter medan psykologisk behandling, som till exempel kognitiv beteendeterapi (KBT) och interpersonell psykoterapi (IPT), används i liten omfattning. Detta trots att KBT och IPT är rekommenderade behandlingar enligt Socialstyrelsens nationella riktlinjer vid depression och ångest.

PRO anser det självklart att äldre personer som lider av exempelvis depression ska ha samma tillgång till psykologisk behandling som yngre, och inte enbart behandlas med läkemedel.

PRO menar att det är viktigt att det finns kvalificerad vård- och omsorgspersonal, med rätt kompetens, som får tillgång till fortbildning om hur de kan arbeta förebyggande för att identifiera och förebygga psykisk ohälsa. För att detta ska fungera krävs en bättre samverkan mellan huvudmännen. Eftersom många äldre både har insatser från kommuner och regioner krävs en tydlig samverkan kring personer med psykisk ohälsa för att tidigt upptäcka och minska antalet suicid bland äldre.

PRO vill göra äldrepsykiatrin mer tillgänglig för dem som drabbas av psykisk ohälsa. Då behövs psykiatrisk kompetens med kunskap om äldre knyts till vårdcentraler och till de äldrevårdsteam som byggs upp för att samordna vården och omsorgen av äldre med sammansatta och komplexa behov.

PRO anser att primärvården bör tillföras kompetens i geriatrik, gerontologi, demenssjukdomar och äldrepsykiatri.

Många äldre söker inte hjälp

Socialstyrelsens öppna jämförelser visar att psykisk ohälsa är vanligare hos personer 65 år och äldre jämfört med personer 18 till 64 år. 2016 hade 34 procent av alla över 65 år vårdats för psykisk sjukdom eller använt psykofarmaka. I gruppen 18-64 år var andelen hälften så stor, 17 procent. De flesta som är drabbade tar inte kontakt med sjukvård – och får ingen behandling.

PRO föreslår att förstärka det förebyggande och hälsofrämjande arbetet genom att äldre från och med 65 år ska erbjudas hälsosamtal och hälsoundersökning vart tredje år fram till 75 års ålder och därefter vartannat år. Det kan ske genom ett hälsofrämjande hembesök, till exempel med distriktssköterska.

Psykisk hälsa är mer än frånvaron av ohälsa

När det kommer till att stärka äldres känsla av gemenskap och samhörighet, faktorer som är viktiga för välbefinnandet, så vill PRO betona ideella organisationers roll som en del av att skapa gemenskap och delaktighet för äldre. Vi är en viktig del i det förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Demokratiska organisationer med aktiva medlemmar är en viktig arena som främja äldres känsla av meningsfullhet. Föreningslivet bygger sociala nätverk, och gemenskap med andra ger mycket tillbaka. Inte minst kan föreningsliv erbjuda en meningsfull sysselsättning, att man känner sig behövd, vilket är värdefullt för den psykiska hälsan.

Betänkandets rubrik 5.3 Ikraftträdande

Utredningens förslag: Förslaget till ändrad lydelse av 13 a kap. 1 § HSL föreslås träda i kraft den 1 juli 2022.

PRO tillstyrker förslaget.

Christina Tallberg
Ordförande
PRO Pensionärernas riksorganisation